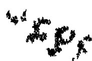
કૌષલ્ય શોધ.

દેશિકારીગરીઉત્તેજકો લેહેરણી.

આર્યાવૃત.

વિઘન હરણ હર હે! હર, ધરી વૃથા કૃપા ઘન મન તું;
ઊગારી લે અમ દીન, દળી દૂસઃ અવ શ્રે કર તું.

આર્ય બંધુજનો!!! આપણ પહેલા પ્રાતરોદય સૂર્ય પ્રકાશમાં આવીને; એક ટાણે મધ્યાનકાળે આગે પડી; જેઓ, હાલમાં સુગમ સંપ્રદાયમાં ખપતા આર્ય વૃતને બુદ્ધિ બળ વડે, સૃષ્ટિ સૌંદર્યતાની ટોચપર ઝુલાવતા હતા. જેઓ કળા કૌષલ્યથી, બહોળા પટમાં ફેલાવ પામેલા દૂર ભૂમિ વાસિક જનોને નજર થઈ; એઓને, પોતાના દેશનું ભાન ભુલાવતાં અને બીજા પરન્થિ જનોને લલચાવી, હીરા, માણેક, મોતી જડીત સોનેરી નંગો, અથવા કીમતિ હિરાગળ પોશાકે કરી; તેમજ સોનાં રૂપાનાં હાથી ઘોડે નખાતા સાજ, અને ખાવા પીવામાં વપરાતાં વાસણો વીગેરેથી, મોટી ખાનદાની ધરાવતા હતા. જેઓ, વૈભવ અને વિદ્વતાથી બીજા લોકોમાં સ્તુતિ પાત્ર મનાતા હતા. તે-

---

સબંધમાં આવતી કેટલીક હકીકત, જેની નોંધ આ પ્રસંગે લેવાની હતી; પરંતુ તેના કાગળીઆ— વળા ભયાતી ગામ કાનપૂરમાં મારા મકાનમાં ચોરી થયેલી, તેમાંજ પોબારા ગણી ગયેલા માલમ પડવાથી, ધાર્યા પ્રમાણે બની આવ્યું નથી.

સને ૧૮૭૬ (ઇસ્વી) ના અક્ટોબર માસની તા-
ખ ૨૯મીનાં રોજ, આ નિબંધ મેં, આંહી લીંબડી એં-
ા વરનાલક્યૂર સ્કૂલના મકાનમાં ત્યાંની ક્ષયરોગે પીડાતી
ને પડેલી દેશિ કળા ઊત્તેજન મંડળીમાં વાંચી સંભ
વેલ. બાદ ભાવનગરમાં શાહ ફીકાભાઈ પરભુદાસ તથા
રામ ઘેલાભાઈ મહેતાજી, ગુજરાત, દેશિ—મિત્રોના
પતિઓનું પધારવું થતાં; તેઓ સાહેબે દેશિ કળાન
ન વિષે, ત્યાના મોતી બાગમાં ભાષણ આપેલું હતું.

દેશોદ્ધારાર્થે ઈશ્વર પ્રાર્થના

પરાગ રાગી પદ.

હે જગ ત્રાતા હે જગ ત્રાતા;
કર દેશ વિષે સુખ સાતા, હે જગ ત્રાતા હે. ટેક.
અમ બાળકને ઊગારી, કહી વંદન કરી પુકારી;
માર મોઘમ નથી સહેવાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
ગુણ ઓથ અમને તું જ પાખી, દૂખ દોહલા કહાં જય ભાખી;
નિજ ભુલથી થયા પરતાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
મુળ કુસંપથી ઉધું વળીયું, નાંમ બાપ દાદા તણું ટળીયું;
જ્ઞાન ગુણ ગરથે જે વખણાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
રાજવંશી ક્ષત્રિ વીરવંકા, શુરવીર ધીરધારી બંકા;
થયાં અણવાણે પગ ગોથા ખાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
ન્યાય નિતી વિદ્યા ગુણ ગોઠી, ટળી દયા ધર્મ તણી પુઠી;
થયાં અમલી સહુ અમલો ખાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
બડેજાઓ તણું પીંઢું ખોયું, હાથી હોદા તણું માન ખોયું;
થયા ઘરબારી બધે ચાહ વ્હેતા, હે જગ ત્રાતા હે.
કર દેશ વિષે સુખ શાતા, હે જગ ત્રાતા હે જગ

ા; રે! આજે કંગાલ, શૌર્યહિણ, ન્યુડી બુદ્ધિના; અનાચારી ગણાઈએ છીએ. વિવેકના ઘરથી, વિદ્યાના છરથી, બુદ્ધિના બળથી, તેમજ તર્કના વળથી, ઉ ડતા અણુ અજૂજ છીએ; એમ લોકોમાં બધે ચરચાઈએ છીએ. ને આજ કાલ સ્તુતિ પાત્રમાના—ના સ્તુતિ પાત્ર થઈ પડેલા ઇંગ્રેજ!! આ દેશથી જરતોય પ્રવાહનાં ધોધ, આજ લાંબા વખતથી ઇંગ્લાંડના મુલકમાં છોડયા કરે છે જેથી તહાં બધે લીલાલેહેર થઈ રહી છે. જુઓ! આ ઇંગ્લાંડ!! આહા! મોહપાશે વશ કરી, એકવાર આપણી નજર તેણી તરફ ખેંચાવતો નથી શું? અરે! મનહર વિલાયત!! તું વસીકરણ મંત્ર શકે શિખેલ હોયની!!! જાતી બંધન લોહ બેડી આપણા આહત હાથ પગે; મજબુત દેવાયા છતાં; તે તે તોડી ત્વરાથી, આપણે આ વસીકરણીને ભેટવા.ની, થઈ ભમાતા નથી શું?

બલીહારી આપણને, આપણા બેદકારીપણાને અને આપણી આળશાઈને કે; ઇંગ્લાંડથી આવતા ભૂખમરાના ગાજતા ત્રંબાળૂનાં નાદ; કૂંભકર્ણની નિ ાન વશ થઈ, આજ પરીયંત મુદલ કાનપર લેતાજ નથી. અરે! પરજનના દંભિક બોલો, આપણા કઠોર હૃદયને કાંઈજ અસર નથી કરતા!!! વિદ્યા, કળા, શૌર્ય અને આપણી ખાનદાની આ તે સહુ કયાં ગયું? શત્રૂઓનાં,

---

જે વખત ફરી આનો આજ નિબંધ, ભાષણની પૂરણાહુતી એ, સભાને શ્રવણ કરાવા મેં જણાવ્યું. પરંતુ વખતની તંગાસને લીધે, તેમતો બન્યું નહીં. પણ મહેતાજીની ભલામણથી, સભામાં મેં તેમાની કેટલીક કવિતા બોલી સંભળાવી હતી. મહેતાજીના ભાષણથી લોકોના મનપર થયેલી તાજી અસરના જોષનો વેગ, ધીમો નહીં પડવા દેવા; આહીંના જુવાનીયા નાગર ગ્રહસ્થોએ, મોટા ઉમંગથી એક દેશિ કળા ઉત્તેજન મંડળી સ્થાપવાનું નિશ્ચય કીધું. અને તે ધારેલી મુરાદ આણવા, રાજેશ્રી પ્રભાશંકર જટાશંકરે કેટલીક ગે[illegible]ન થ; પહેલાની પ્રવેશક ઇંગ્રેજી સ્કૂલમાં એક [illegible] હતું, માં આ મારૂં પહેલીજવારનું ભાષણ મેં વાંચી

ધાટા શૈન્યમાં ત્વારૂથી ધુમાયલી તરવાર, જગતના ઘણા ભ-ગમાં ફૂલાયલી વિદ્યા, વિદેશ ગમન કરી આવેલી અખૂટ દોલત અને એક ટાણુ પ્રકાશ આવેલા કળા કિરણો આતે બંધું ક્યા ભરાઇ પેઠું!! જૂલમિયાત રાજાઓનાં જૂલમથી કંટાળ આશરા શ્રમ દેવા; અને આરામ લેવા, આપણા ઘટાવં કીર્તિ વૃક્ષો તળે આવતા, પર વતનીયોનું આવાગમન ઓછું થ તે શાથી? અખુટ દોલત, અકલ વૈભવ, વિદ્યા, શૌર્યાદિને બીજા વૈરે સપેડ્યું કરાવી; આ રતિમાન ભરતખંડને નૂરહત જોઇયે છીયે તે શાથી? અને સતેજ સ્વકળા કીરણોને તેજ-હિણ ભાળીયે છીયે તે શાથી? અથવા આર્ય પૂત્રો! પહેલા જ્યારે પર દુઃખભજંન અને નીતિ રક્ષક કહેવાતા, ને મ-હત્વપણું પામેલા બધે પંકાતા, ત્યારે આપણ જેઓ તે-ઓગરીજ વંસજો; હાલ દેશની કાબૂ હાથથી ખોઇ બેઠા તે શાથી? વિગેરે અવલ વિચારમાં લેવું અવશ્ય છે.

÷કૂસંપાકૃતે આવી પડેલા દુઃખપાશેકરી, ઉદ્યમ રહીત થયા છતાં; આ સંસાર ...માં એકવાર પકડેલા ઝા-ઝનું સુકાન, જો કે ખુદરતી તોફાને તુટી, તે ડુબી જવાની તૈયારી પર છે; તો પણ પોતાનું અણુહિત સમજી આવા તો-ફાની ઝાઝે બેઠેલા બેસારૂને, આવી હાલતમાં મુંકી નાશી જ-વું એ તદન અનીતિ છે. એવું જેના મનમાં સદાય ઠસાયલું છે, એ । દાનાવ પુરૂષોને દંભિજનોનાં પંઝામાં આવી દુ-ખી થવું નજર આવે; એ કેટલું નાસિપાસ થવા જેવું અને આશ્ચર્ય ઉપજાવનારૂં છે! એ તો સ્વભાવીક છે કે, નીતિ માર્ગાનુંસરનાર વિના કારણ લાંબા વખત સુધી દુઃખાધિન

÷બંધુજનો! આપણુ પર- પહેલાનું પથરાએલું અજ્ઞાન તીમિર, માતેલા નિરઅંકુશ મદાંધોનો મારો, કપટદ્વારાએ તિનું આવાગમન તેમજ અબૂજ અમલિની ટોળી; દૂર પોનો તોર- નિમક હરામી અધર ઉડાઉઓની ને કુસંપતાને લીધે, રાજમાં પેઠેલો સળો આ-

તા જોરગમે તો, તેઓ મળયૂક્ત થાયજ થાય. હા! વૈભવ હત પણ. આ પ્રમાણે આપણ ભાઇયોને થયેલું છે.

મુસલમાનોના આસમાની સુલતાની અમલની સત્તા, જ્યારથી આપણ પર બેઠી જ્યારથી મહમૂદ તૈમુરાદિ જુલમિયાતના પંઝામાં આપણ સપડાયા. જ્યારથી આ સંસાર સમુદ્રમાંના ભરતખંડ ઝાઝનો આપણે નિમકહલાલી પણે બજાવેલ ખલાસીપણાનો ધંધો; (રાજ) આપણે હાથથી ખોયો. અથવા તો તેમાં આવતા પરદેશી બેસારૂઓની સંખ્યા ઓછી થયે આપણો ઉદય સૂર્યાસ્ત થતો ચાલ્યાથી; વિલાયતી ચોજોએ જ્યારથી આપણને પોતાનો દેખાવ દેવા રસ્તો લીધો છે અગર વાટે, ઘાટે, ગલિયે, શેરિયે અને ઘેરે ઘેર તે મોકળા મને મ્હાલવાથી; આપણા દરેક ભાગમાં, જ્યારથી વિલાયત બાઈનું બવે ચગીપદ થઈ પડ્યું છે. જ્યારથી આપણા આર્ય કારીગરોને પોતાના રૂપ પર લોભાવવા, તેણે સાફાઈ કુટિયણુંઆ કેહેણાં મોકલ્યા. અને એઓને ઘરભંગ કરવા કોસીશો જારી કીધી અથવા જુદે જુદે રૂપે આપણા આર્ય ભાઈયોને

દી કારણોથી, કેટલોક વખત ઘણું સહેવું પડ્યું છે.

જ્યારથી એકલ પેટા, અબૂજ, અજ્ઞાન અમલાંધના પડતાળા (મારા) રૂપી અરૂણોદય— ન્યાય કારી શાણી સરકારના સંબંધમાં; રાજની લગામ ઇશ્વર કૃપાથી ખેંચાયલી, અથવાતો તેવા વખતસર થયેલા નિષ્પક્ષપાત અમલદાર રૂપી ચંદ્ર ઉદયાર્થે (ઉપરના અરૂણનો) અસ્ત થતો જણાયો છે ત્યારથી;તેઓ (અબૂજ અજ્ઞાન અમલાંધ) પોતાની બાજી હારતા— નિષ્કંટક, સત્યતા, નીતિ અને ન્યાયનો વાવટો, ઘણા લાંબા વખતથી ધરા સયન કરી પડેલો, તેને આકાશને જોવા લાગ્યા છે. વિદ્યા દેવી જે લોહબેડીથી દેહ દેશમાં બધિ, સનમાનતી અને તેના આલય ભંપાયમાલ કરેલા હતા; તે ફરી વિજયતાની ...ના; વિદ્યા માતાને સુખવૃતિએ પોહોચાડપાયરીએ બેખાયલા છે આહા! જુ ...ઓને અપાતું વિદ્યાદાન. છોકરીની વિદ્યાભ્યાસિક કન્યાઓની સં-

ટાક્ષ કરવા વાજીંત્ર નાદથી લોભાવા, અને આ તાતાના ભણી એંચવા જુદે જુદે પ્રસંગે જુદા જુદા વેશ ધારણ કરી, જ્યારથી તેણે પોતાના ભાવ સોધા કીધા છે ત્યારથીજ આપણા ઊદય સૂર્યને અસ્ત કરવા, દીનતાઈ વાદળી આપણે માથે ચડી આવતી જાય છે, ત્યારથીજ આપણા પર કરતા રાજ સતાક ઇંગ્રેજના જય વિજય મેઘનું ગાજવું, અને ઉદય વિજળીનું આ ભરતખંડ ઉપર મોટા ઝબકારા સાથ થવું નજર આવી; ઇંગ્લાંડ ભણી જતા જરતાય પ્રવાહમાં વિદ્યા, દોલત, અને નીતિ વિગેરે મરછાવતાર ધારણ કરી આપણામાંથી વઈ ગઈ છે ત્યારથીજ આપણો વૈ ર ક્ષય રોગે પીલાતો પોતે કઢંગા દેદાર દેખાડતો થયો છે. અને આપણી કરડી આંખે દીનવ પડળ વળવા લાગ્યા છે. અરે! ઝગારા મારતી તલવાર ત્યારથીજ

જ્યા. અરે! શું આ બધુ જ્યારે આપણે જોઈયે છીયે; ત્યારે આપણા મન પરના અસલી જંગલી ચાલનો ચિત્તાર, તે વખતની વિદ્યા સ્થાતિ અને પ્રજા સુખ વિગરે બાબતથી, ઉછળાતું હાલનું આપણું ઉર, શું કબૂલ નથી કરતું? કે તેમાં ને આજમાં એક રાણી દાશીનો ફેરફાર થયેલો છે. અને તેવા થયેલા ફેરફારને સરખાવી જોઈશું તો માત્ર આજનાને તે દીવશનાં યથાસમાગમ વિના તેમ થવાને બીજું કોઇ પણ પૂખ્ત કારણ હોય એમ દીસશેજ નહી.

૫૬.

સુસંગતિમાં ચડે સરવ કો, સુસંગતિમાં ચડે;
પારશ પર્શ લોહ સુવરણ, સુસંગતિમાં ચડે.
દુધ મેળવણે મહી મથતાં માખણ, અગ્ની આંચે ઘન ...ડે;
લુંણ ભળે પય પલટે નીજ ગુણ, દુજે રંગ નવ ચડે
સુક પક્ષિ કો સુસ સમાગમ, સુભાષિત નીવડે;
દુરાચહીજ નથા દૂર વચની, ટેવ પાડી તે
પટંતરો જો પડે પાણી પય, ગુણ આ
ધર્મ સુસંગે અસિત અરણિં દુ, રાહુ દુ.
સુસ સમજુ સદ મંત્રિ સંગતિ,
જટા સમાની સજો ભૂપતિ,

ખૂણે પડી, કાટ ખવાઇ છે. અથવા તો શૌર્યતા અધીર-ને તા પેટ ખોડે મરે છે. આપણા કળા કીરણો ઉજાશ આપ્યાનું તજી, ત્યારથીજ ભૂષણહત બાહુક રૂપે બાહેર પડતા થયા છે ત્યારથીજ આપણા ધંધાધારી કારીગરો; મુંગે મોઢે યવન "હલમ" ના પડતાળે અડાળાથી ઓહવાય છે. અને એઓ દંપતિ ચીંથરેહાલ "તાવડીમાં તારો ને હાથરીમાં મારો આમ ધાન ધાનને પાન પાન થયા છે" અથવા તો જાવળીનાં રંગમોહલમાં ફુટલ મુટલ ખાટલી અને ધડકલીની સેયામા આળોટતા થઇ, અન્ન દેવતાની ભેટને સારૂં આમ તેમ અથડાય છે.

રે ધનાઢ્ય જનો!! કરૂણા જનક સ્થીતિમાં આપણા આર્ય કારીગરોને લુખી પુખી ઓસલી ખાતા જોઈ તમને કાંઇ જ લાગતું નથી શું! અહો રાજ્યપૂત્રો! ધીરા થઇ જરા નિચી નજરથી જુઓ. કળાહિણ મુલકથી તમને કેટલી ભોંઠપ છે. આપણા ચીથરે વીટાયલા રતન જતન વિના ખૂણે પડી પથ્થરમાં ખપે છે. પશ્ચિમ તરફના શિલ્પ શાસ્ત્રના જાણ પૂરષો, પૂર્વે થયેલા આર્ય કારીગરોની અગાધ બુદ્ધિ જોઇ આપણા હાલના શોધકોની હા! આપણી કંગાલાવસ્થાથી, આપણા માટે જાણે શુંય વિચાર બાંધતા હશે.

આસનોક્ત યવન પોશાકી મંહાત પુરૂષનું સમાજમાં અકસ્માત પ્રવેશ થવું."

સમાજાધિપત્યુવાચ.

અહો! અદર્શનિક મહંત પૂરૂષ!! આપના અકસ્માત દર્શનથી અમે દંગ થયાછીએ. અથવા તો આપનું આમ એકાએક પધારવું થયાનું કારણ કૃપા કરી અાહિ જણાવવા દયા કરશો.

સુધરેલા દેશમાં મુસાફરી કરવી, એ એક દેશનીચડતીનું મૂળ કારણ છે. રાજકુમાર કાલેજમાંથી નિકળતા રા-

મહંત પુરૂષોવાચ.

અહો! આર્ય પૂત્રો!!! આ દૂરદશા રાહુ છાયાનું વલણ તમારા ભણી જોઈ મને ઘણું લાગેછે.
અરે! આ તમારી દશા!! અફશોસ અફશોસ! હાથી ઘોડાનાં સોનેરી સાજ વાળા હિરા માણેક અને મોતી જડીત અમૂલ્ય રથો ઊપર બેસારી તમારે માથે છત્રધારી હું, આર્ય દેશને એક ટાણે સરવોત્કૃષ્ટ પદવીએ પોહોંચાડી; વિજય પતિ કરીને; હાલની તમારી વાસિક ભોમીકાને સૌભાગ્ય કરનાર તમારો વ્હાલી કૌષલ્ય છું. પણ રે! ભાઇયો. મારા આવા દેદારથી શકે તમે ભમાતા!! આ યવન પોશાક ધારણ કરાવનારી પેલી, (તમને મોહાંધ કરી નાખનાર રાંડ કામજનની— જેના પ્રેમપાસમાં ફેલાઈ પડવાથી; મારી પ્રાણ પ્યારી "કળા" અરધાંગિનનો મારે વિજોગ વેઠવો પડે છે.)
રે! ઓ!! અબૂજ આર્યજનો!!! નિંદ્રાપટ મંડપથી બાહેર

જ પુત્રોને સ્વરાજ હસ્તગત કર્યા પહેલાં; મુસાફરીએ મોકલવાનો મૂળ ઉદ્દેશ—જુદા જુદા દેશ રાજના જુદા જુદા ભાગમાંના થતા ન્યાય પ્રકરણનો ખરો અનુભવ થવો એજ છે. આપણા પેહેલાના વિક્રમ ભોજાદિ રાજવંશીઓ ઘણે દુર જઈ, તેવા પરદેશી રાજના અનુંભવને મોટી વિટંબણાથી પામતા; તેવા જુદા જુદા પ્રદેશના જુદા જુદા સ્વભાવના માણસથી, જુદે જુદે વખત કામ પાડી પોતે ઘડાતા. અને પહેલાના આપણામાંના બ્રાહ્મણો, જેઓ ઉપવિતોછવ થયા બાદ બાર વરશ તો કાશી ક્ષેત્રમાં વિદ્યાભ્યાસને માટેજ જતા હતા.
હવે જુઓ કે, બ્રાહ્મણોને નવ વરશની અંદર જનોઇ આપવું, અને પછીથી બાર વરશની લાંબી મુદત પોતાની આટલી નાની વયમાં, પોતાનાં વ્હાલી મા બાપથી જુદું પડવું એ કેટલું અવઘડ ભરેલું છે, તો પણ તે વખતના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો—પૂત્રોના લુખા લાડને નહીં ગણગારતાં; ઉલટા ઓર તેવ પ્રસંગે મોટી ખુશીની વાત સમજતા હતા. હાલમાં જોઇશું તો હમણાના ભૂદેવો પોતાના કુમળા બાળકોને ખભે ખડીયો લેવરાવી હાથમાં ધાતુપાત્રથી ઘેર ઘેર ચપટી ઉઘરાવતા જોવા; પોતાનાં ધન્ય ભાગ્ય સમજે છે. અરે! ઋષી મહારાજો!! તમે કોણ! તેનો તો જરા નિચા બેશી

પડી, તમારા મિચાઈ ગયેલા નેણ જરા ઉઘાડી જુઓ. વિદ્યા, પોતાના તનુજ વૈભવ કળાને દુઃખી જોઈ, હાલ દૂર દેશ જઈ, તમારાથી રીસાઈ બેઠીછે. ને તમારી દયા નીતિને કાઢી બઈ જનાર ઈંગ્રેજ!!! જે ઉપર તમારા પોતાનો બધો આધાર રહેલોછે જે પોતે તમારા સુખ આરામનું સાધન થઈ પડેલાછે. તેમનોજ વતનીક દેશ ઈંગ્લાંડ, જે યૂરોપખંડથી

વિચાર કરો. શું તમને એક નીચમા નીચ સુદ્રજાતી—કોળી, કાઠી, કડિયા, કુંભાર, સઈ, સરાણીયાને પખાલી સરખાનું અધમ અનાજ, ઘણી મુસીબતે મુઠી મુઠી ઉઘરાવી ખાવાને સરમ સરખી પણ નથી આવતી! અરે રૂષીજનો! પહેલા રામચંદ્રજી જેવા સુપાતરૂ યજમાનથી, તમારી થતી પરૂણાગતને તમે રાજ્ય અબખાવા આનાકાની કરેલી; અને તેટલાજ સારૂ ભીલથી ઉત્પન્ન કરેલા બ્રાહ્મણને સંતુષ્ટ કરવા રામચંદ્રજીને વખત પડેલો, તે વખતની તમારી સન્મતિ, સત્તા, અને સદવિવેક આતે સહુ કયાં ધસડાઈ પેઠું? અરે! આહાર તેવો ઓડકાર એ વાત નિશંક છે— જુઓ આજ તમારી સુદ્ર ઉપારજીવીકાથી તમારી બુદ્ધિ પણ સુદ્રજ થઈ છે. શું! હાલમાં બે આખલા વડે, ભૂમી ખેડથી તમારૂં થતું ગુજરાન તમારી સચવાતી ધર્મ દ્રઢતા, અને નીત્ય કર્મ આનો જરા વિચાર કરો. વખતે દૂધના તાકડા થયાતો ભલે, નહી તો જળ દેવીથી તમારૂં બંધાયલું ભાત અને ભૂમી દેવી સાથે હળ સસ્ત્રથી થતું તમારૂં યૂદ્ધ પ્રાક્રમ—આહા!! શું પરમેશ્વરની લીલા!! અરે વખતની બલીહારીછે.

(૫૬)

મિથ્યા સહૂ સુખ વિદ્યા વણનું, મિથ્યા સહૂ સુખ વિદ્યા વણનું;
તળયું તાવ્યું બહુ શાક વિવેકે પણ જેમ વીણ લવણનું; મિથ્યા.
રાજ પાટ સુખ હોય ભલે ઘર, છાજવું પાલખી પરનું;
ખમાખમા કરી ઉઠે ખચીત તે માનો માલ વગરનું; મિથ્યા.
હુકમ કરતા હજાર ઉઠે સુખ શુભ માથે છતરનું,
શેવક શેવા કરે સદૈવ્યે માનો ન સુખ અચળનું; મિથ્યા.
હય હાથીને હોદે બેશીને ફરવું વગર ફકરનું,
અહાર વીવીધ પકવાન જમે તે જાણો સહુ વણ બરનું; મિથ્યા.
લાડ લડાવે માત પીતાજદા, જોર ધરે મદ જરનું,
આ જગમાં જન્મીન ભણ્યો ધિક જીવતર વિના ભણતરનું; મિ.

જન્મ પામેલોછે. તે ઇંગલાંડના જનક યુરોપમાં તમારી વિદ્યા—હાલ હારો કાર સનમાન પામતી થઇ છે. અને તેણે પોતાના વૈભવ કળા તનૂજને પાસે તેડાવી જઇ, (કળાનું યુરોપ વેરે લગન કરયું પણ ખરૂં. માંહો માંહે કલહ કરી તમે તમારૂં સરવસ્ત ખોઈ બેઠાછો. વિદ્યા—જે તમારા સારૂ ઓછી ઓછી થઇ મરી પડતી હતી તેને તમે તમારા બારણે આવતી ખાળીછે, અને તમે મારી ઓળખ પણ ભૂલ્યા છો. ખેર! થયું તે થયું. પણ ભાઇરિ! હવે તો જરા મારી ભણી ઉંચી નજરે જુઓ.

હું હાલ કૌશલ્ય—શોધ હિંદુ ટળી, યવન "ઇલિમ" નામ ધારણ કરી લોકોમાં ફરૂંછું. જેથી વિદ્યા, દયા, નીતિ વિગરેને પાછી આ રસ્તે વાળી, તમારી પ્રીતિ સંપાદન કરાવા મને ઠીક સુગમ પડશે. પણ તે ક્યારે! જ્યારે, તમે વિદ્યા તનૂજ વૈભવ કળાને હળવામળવા—આળશાઇ તજી, વારંમવાર પ્રયત્ન જારી કરશો. જ્યારે, મારી ભણી જોવા, તમારૂં દીલ ચાહાયછે. એવી મારી ખાતરીને સારૂ; પહેલા તમા

લાવણી.

અરે હાયરે હાય ભાઇરિ ભાઇ દુખની વાત એ
ક્યાં જઇ કહુંરે આંહીં ખાઇ સહુ લાતો
શા થયા આપણા પાર અસલ શા બ્હાર આપણા છાજે.
તિમીરાંધ થયા ન વિચારી ખરેખર આજે.
શું હાય ક્રૂર રૂઢી બંધ કરેછે અંધ વ્હેમીનું ઝુંડું
આ રહયું જતાં કંઇ હાથ જશે દુખ ઊંડુ

કયમ થાય હવે તે દૂર
કયમ ભાગે વેમીનું પૂર
કયમ ત્રાસ પામે સહુ ક્રૂર
કયમ ટળે દુખ સહુ દૂર
કયમ આવે અસલનું નૂર
કયમ વધે સંપને થર

કયમ દેશાભિમાને પૂર પામીયે થરાં આપણે આજે
જે હતું પૂરવે ખરે આપણામાં તે અરે—કયાં.

૧-આર્ય કારીગરોની બનાવટથી નિપજતાં કપડાંઓ પ
રવા, બે ડોળ પણ ટાપટીપ- વગરની ટકાઉ ચીજોને હોં
સથી વાપરવા, અને રે! આર્ય ગ્રહસ્થો!! જ્યારે તમારા- ના
ણાની મોટી રકમો, જેને- પ્રદેશથી આવતી ચોજો, આજ
લાંબા વખતથી તાણી જતી નજર આવેછે. (તે આવતી-
ચીજોને) અટકાવા' અને પૈશાની મોટી રકમો દેશિ કારીગ
રોને મદદ તરીકે આપવા તમે જાતે આતુરતા જણાવશો
ત્યારેજ:

શ્રાપ (ભવિષ્ય)

હવે પછી જો તમે દેશિ કારીગરોને વિપત્તી રાહુ છાંય
નચ્છેદ સૂરયોદય સ્થીતિ પ્રકાશમાં આવવા વિલંબ જોશો
તો, ખરેખર તમારા દૂધ ચોખામાં કોઈ એક ટાણે ધુડ ભ
ળશેજ ભળશે. હાલમાં જે કાંઈ થોડા ઘણા નાણાંની તેજી
થી; તમારી ડોકમાં પડેલા આભૂષણ (ઘરેણાં) નજર આવે
છે તે કોઇ એક ટાણે ખરે! ટળશેજ ટળશે. અને છેવટ
તમારા પરની મારી પ્રીતિમાં ઘટાડો થતો અટકાવવા, આગ
ળ ઉપર તમે" દેશિકારીગરીને ઉતેજન; આપવા" એક મત

વિદ્યામાં જો ઝંપલાઈ લીકીયો ખાઈ વેહેમમાંથારે.
કૌષલ્ય શોધ ગ્રહી રહી, સંપથી ધીરે.
તો વધે દેશાભિમાન મળે સનમાન ખરેખર આંહી
લાતો ખાતા થઈ દૂર રહી સૂખ માહી.
નીતિશું પેરી પ્રેમ દીન પર રેહેમ મામ તજી રાખી.
જુઠાનો કરી ધીકાર સત્ય નીત દાખી.

તો થાય ખરે તે દૂર
તો ભાગે વ્હેમીનું પૂર
તો ત્રાસ પામે સહુ ક્રૂર
તો ટળે દુખ સહુ દૂર
તો આવે અસલનું નૂર
તો વધે સંપને થર

તો દેશાભિમાને પૂર પામીયે શુર આપણે આજે
જે હતું પુરવે ખરે આપણામાં તે અરે ક્યાં

નહી. થયો તો રે! ભૂખ ભેળા કરવા તમારા સૂક્તિ કર્મ. - ખર તમને ફુળથેજ. કરશે.

મહંત પુરૂષનું અદ્રશ્ય થવું.

('અંતર ધ્યાન થાયછે)"

કર્તા—આ સંસાર સમુદ્રમાં કામ, ક્રોધ, મોહ, મત્સરાદી ડુંગરા ડુંગરીઓથી અફળાઈ અફળાઈ થતા અધમ તર્ક વિતર્કનાં પ્રાબલ્યે કરી; ઊપરા ઊપરી મોટી આવતી વિપત્તી છોળોને લીધે, આપણ જેકે માણસ તેઓ પોતાની આ સફરમાં નીતિ માર્ગ ચુકી જઈ કોઈ કોઈ કામાદી ડુંગરાં રસ્તે ભુલા પડવાથી તોફાની આફતે પાછા કીનારે નીકળીએ છીએ. આ વખત જેઓને સમુદ્ર કીનારો આગળ પાસે નજર પડે છે; તેઓ નિરાશ થઈ કીનારા પર વળતા ઓધ રૂપ ચિંત્તા ફીણને તાબે થાયછે." આવી દસા: વસ્થામાં આપણ ભાઈયો હાલ કાળ પડેલા નજર આવીયે છીએ કુસંપવાયૂ થકી થયેલા મોટા કલહ વંટોળીયામાં આપણી સકોમળ સ્વતંત્રતા અરે! શિળતા અને સુઘડતા સહુ ધસડાઈ ચાલી ગઈછે. ને વૃધા રૂપ પડતી દશામાં (શ્રાવણમાસે થતા સરવડા રૂપી) અજ્ઞાન વહેમથી, આ ભરતખંડ આજ જે પહેલા આ સંસાર સમુદ્રમાં સહુથી આગે પડેલું હતું. તેને આપણે છેક કીનારે આણી મુક્યુંછે. અથવા તો આપણાં અગનાસ્ત્ર, નાગાસ્ત્ર, અને મોહાસ્ત્ર જેવા માહાભારત સસ્ત્રો, તેમજ અમાનસિક કૃત કરનારા ઓજારો, અને વૈમાન, પવન પાવડી, ઊડણ ઘોડા આદી વાહનો લઈને સમુદ્રકાંઠે વળતા ક્રુર રૂઢીઓ ગળમાં નાખી દઈ; આપણે આળશાઈ કીચડમા તે સહુ ખુંચાવી ડુબાવી દીધુંછે. ઈંગ્રેજ પોતાની હાલની ચડતી રૂપી ઊદ્યાવધમાં અજ્ઞાન, વેહેમ, સરવડા નિરછેદ કળા કીરણો નાં પ્રકાશથી, આ સંસાર સમુદ્ર કીનારે વળતા ક્રૂર રૂઢીઓ ગાળમાં આપણા ખુંચાઈ ગયેલા વૈમાન વિગેરે વાહાનોને રેલવે, આગબોટાદી રૂપે કાઢી લઈ ગયેલાછે. ને વળી એ રે-

આગબોટાદી હાલ આપણને એઓ ઇંગ્રેજની કરામતને સારૂ ચકીત કરતા નજરે આવી ને આપણ પોતાનાં સુખ આરામનું શાધન થઇ પડેલાછે. જુઓ! ઝેરી ગોળાઓ!! જાણે અગ્નાસ્ત્ર, નાગાસ્ત્ર પોતે મૂળનાં નામથી છળી હાલ જુદેજ રૂપે આ મૃત્યુ લોકમાં ફરી આવી છાજતા હોયની! અરે! ઇંગ્રેજનાં વિવીધ જાતનાં ઓજારો, જે આપણને રાક્ષ-સી રૂપે દરશન દેછે. તેપણ રખે, આપણાં પહેલાનાં અમાન-સિક કૃત કરનારા ઓજારો પોતેજ હોય શું!!!

બંધુજનો!—ખરૂં જોતાં આપણ આર્યભાઇયોની માઠી દશા થવાનું મુળ કારણ આપણાં કૌષલ્ય શોધનું ગોરી ચામડી-પર આશક થવું થયું એજછે. ઝીણી નજરથી જોઇએ છી-એ તો આપણમાંથી વિદ્યાનું પોબારા ગણી જવું થયું એજ આપણાં કૌષલ્ય શોધનું જાણે વહી જવું થયું થવાનું મૂળ હો-યની!! રે! ધનવંત જનો! આપણને થયેલી કૌષલ્ય શોધની સૂચનાં હાલ ઘણે દરજે અનૂકૂળ પડતીછે. જ્યાંસુધી તે સૂ-ચના પ્રમાણે વરતવા. (દેશિ કારીગરોને ઊત્તેજન આપવા) આપણે ખરા દીલથી બાહેર નહી પડશું ત્યાંસુધી આપણા દીવશ ફરીવળવા આશા નથી.

દેશિમિત્રો!! આપણાં ભલાને વાસ્તે હા! દેશનાં ભ-લાને વાસ્તે પણ આપણને કૌષલ્ય શોધથી થયેલા "શ્રાપ" નો જરા બારીકીથી વિચારતો કરો. અરે! ઊઠોરે! ઊઠો પારકાનાં ટુંબા તે હવે કયાંસુધી ખાવા? આપણું બ્રાહાસ્ત્ર!! જેવડે આપણે પારકા દેશનાં લોકોને આ દેશપર બોહોંઘ કરી નાખતા હતા. તે જતે ખરે! આપણાં હાલ હવાલ મળ્યાછે. ઇંગ્રેજ સરકારથી આપણને નિભાવાર્થે બક્ષાયલું ઢોહાસ્ત્ર (જે નોકરી) તે સજીલઇ આપણે હાલ બાહાદુરી બતાવા બાહેર પડયા છીએ. સાબાશછે આપણી અકલમંદીને કે, સદૈથી સિમાડા લગણ લુટાયા તોપણ હજી સુધી આપણે ક્ષય અક્ષય એ બેમાનું કાંઇપણ વિચારપર લેતાજ નથી.

"કાવ્યછંદ (રોલાવૃત.")

આર્ય બંધુજન જુઓ! આર્યવ્રત આજે આ જે,
વિજય ટોચ છાજતો નૂરહત કૂસંપ વાજે;
ઊઠો ઊઠોરે ઊઠો, ઊઠો આળશ સહુ છાંડો,
તુઠો હાંમથી કુટો, સંપી પગ આગે માંડો.
પડો કરી યાહોમ જોમથી સહુ જન ગાજે,
ધશો સંપથી વસો કહુ દેશી દૂખ દાઝે;
ગયું હાથથી સહું રહયું જોવું ને રોવું;
ભૂખ વિકાશી હાય! હવે શું ટકટક જોવું
કહાં નૂર દેશનું! કહાં ક્ષત્રિ વિર વંકા,
કહાં નીજ વિદ્વતા કહાં ઊદ્યમી નર બંકા;
કહાં સુયશ જય શિખર ચડી છાજંતા ધારો,
વળી વૈભવ વિફર્યો આપથી ઊર વિચારો;
કહાં પૂર્વજો તણું પરમ પ્રાક્રમ પૂર પેખો,
શું! ગણુના ગુણ ગણું એજ કરી ખચીત દેખો;
વિદ્યાવંત મહંત મહા જુંજારી નર જે,
પડયા પરવશે હાય! આપણે અબૂજ પરજે;
ધીક જીવવું ધીક, ધીક પરવશ થઈ ફરવું,
ધીક પ્રભૂતા ધીક, ધીક ઘર બેઠા ચરવું;
ધીક મન આંબળો, ધીક મમ્મત વણ સાને,
ધીક સંપ એકયતા, ધીક બડબડવું તાને;
ધીક ફાટી આંખથી ગમન કરવું કુંપદમાં,
ધીક ડોળ ઘાલવો, ધીક વશવું શું મગનમાં;
ધીક ધીકરે ધીક, ધીક પ્રસ્તાળો પડતા,
ધીક પારકે ટુંબે, થયા વણ મુલે સસ્તા;
કુંજરી હિંદુસ્તાન, તાંન કહાં! હુંનર કેરૂં.
વિદ્યા સંપને થર, પૂર કહાં માંન વડેરૂં,
વડી વિપત્તિ વેઠતાં થયા પેસતાં કુચાલો;
વંઠી વાત વ્હેમથી, માન્યા હાલને હવાલ એ.

વ્યંજનદ્વારાએ હિત સૂચકોઠેરણી.

કક કમ્મર કશી કરગ્રહી સસ્ત્ર પડ આગે;
ખખ ખખખડ દ્વજ ખંતથી ઊદ્યમે લાગે.
ગગ ગમન કરે ગ્રહી ગદા, વ્હેમિ વિફળવા;
ઘઘ ઘુમે કરી ઘોઘાટ, સંપ ભણી વળવા.
ચચ ચતુર ચેતવી ચાલ, સૈન્ય સતસંગી;
છછ છકી છેક છો છળે, પડે અડખંગી.
જજ જતન કરી જાળથી, જકડ જધ્ધ જરને;
ઝઝ ઝડપે ઝુંડ તું રચી પ્રદેશે પળને.
ટટ ટક ટક ટાંપી હવે અરે! શું જુવે હાં!
ઠઠ ઠઠથી રોપો રોપ, વિજય વર વર હાં!
ડડ ડડુડાટ ડોટ દે, કુસંપની સામે;
ઢઢ ઢોળ ક્રૂર રૂઢીયો, હારી નાં હામે.
રેણા રજની રવથી રે, તિમીર બૂધ્ધિ ટળવા;
તત તુર્ત તર્ક કર તોલ, ભરમ ભય હરવા.
થથ થર લે તું સ્થિર થૈ, વિદ્વજન વડીયે.
દદ દાવ શોધી દળ દળે, અનીતિનું અડીએ.
ધધ ધીર ધરી ધમધાણ મચાવી મંડે.
નન નમ્ર થઈ નીત નીત, નેકી નવ છંડે.
પપ પરમ પ્રેમ પાઠવે સ્વદેશી જનમાં;
ફફ ફકકડ તજાવી ફીકર, રાખ્ય મગનમાં.
બબ બૂધ્ધિબળે, બાઝવુ, નિજ હિત ધારી.
ભભ ભરમ તજી ભાવથી, વધવ શુ કારી.
મમ માંમ મુકી નીજ મરમ, જણવ સુજનને.
યતો યશ વાધે જો યાર, તજે દુરીજનને.
રર રવથી રહે રળિયાત, કરી સત કર્મો.
લલ લેશ ન થા લાચાર, તજી દેંસર્મ એો.
વવ વીપત્ત વેઠવી વીવીધ, ધીરજ નવ તજવી.
શશ સજી સસ્ત્ર સંગ્રામે, કીરતી સજવી.
સસ શાવધ થા કર સરત, દેશ બેહાલે.
હહ હાં! શું જો હિંમ્મતે, ચોંપથી ચાલે.
કક કમ્મર કસી કરગ્રહી સસ્ત્ર પડ આગે, ખખ

ખબર પત્રીકા.

પૂસ્તકોની નોંધ.

(છપાયેલી તૈયારછે.)

લીંબડી વિદ્યાવર્ધક સભાના સભાસદોને સુચના ૦-૧-૦
મેઘરાજ સ્વર્ગ ગમન (વળા દરબારશ્રી મેઘરાજજી પ્રથિરાજજી પડયા તેનું બયાન.) ૦-૧-૬
કૌશલ્ય શોધ (દેશિકાગ્નીગર્ચુંત્તેજકોતકેરણી.) ૦-૨-૬
કુમારિકા હિતોપદેશ (ગીતાવળી.) ૦-૨-૬
રાધિકાજીનું રૂશણું (ઊધવ રાધા સંવાદ) ૦-૨-૦
હરી હર લીલા વિસ્તાર (ગરૂડ નાંન્દિ સંવાદ) ૦-૬-૦

ગદ્યપદ્યાત્મક. (ગરથ વિના ગોથાયછે.)

(હાસ્યરસ) કુભારજા નાટક (ત્રિઅંકી)
વલ્લભિ વૈભવ ચિત્ર (વળા ગર્ભપાત થવું).
" નિંબપૂરી મદન મદમરદન વિતારોપાદર્શ "
(યશવંત જયવિજય.)
અન્યોક્તિ વિષય.

પદ્યાત્મક. (લખાયછે.)

"ચોવિસાંગી" કળિ આખ્યાન (નળાખ્યાનના આકારમાં)
મૈત્રિ પ્રભાવ (સુદામા દાળિદ્રદર્પણ.)
દંપત્તિ વિરહ (દક્ષ યત્તાવશરે શિવ નિંદાથી સતિ દેહ દહન થવા સંબંધી વ્રતાંત.)
સત્ય વિજય ખાળ શૌર્ય સીઢી. (મહાન પૂરૂષ હરિશ્ચંદ્ર વ્રતાંત.)

મે. જ. ગ.

સુચના.

પ્રિય વાંચનાર !!! અવલથી આખર સુધી ફરી વળ્યા પહેલાં, પરીયાણ પળાયન થતાં; વચ્ચેથી હું રસ્તો ભૂલી; જવા ધારેલા ગામથી આડે આફળ્યો છું, એવો વ્હેમ તું તારા મનમાં કદી ઘાલતો માં. "કૌષલ્ય-શોધ" હા!! એની ભેટાર્થે મારો આ પ્રવાશછે, એ વાતતો ખરી; પણ "દેશિકાચારીગર્યૂત્તેજકો હેરણી" આ બાકરે માંકડું ભરાયાથી. કદીને હું, જો શિઘ્રો "કૌષલ્ય શોધા લયોક્ત" ગ્રામમાં જવા ધારૂં, તો આર્ય ભાઇ ઓની આ (*) ટેક જે આભુશણ છે તે ટળી જાય. ત્યારે મારા ભાઈ, અડવાં અડવાં તે ફરાય શું? નારે!! સણગાર તો જોઈએજ ભલે મને રખડાઉ ફક્કડ ગણવા ધારતા હો તો ધારો. પણ આપણા રામ! ભાઇઓ સહુ સાજ બાજ સાજી રમક ઝમક કરતા ચાલે. એમાંજ આનંદ માનવાના.

કવિ. જટાશંકર ગવરીશંકર મહેતા.
લીંબડી.

(*) પ્રવાશમાં વચેથી થયેલા સંગાતને મુકી એકીલા નહીં ચાલવાની જે-તે.